

Redaktion

Bo J A Haglund, redaktör och ansvarig utgivare
Sarah Axelsson, redaktionssekreterare
Jan Halldin, debattredaktör

Socialmedicinsk tidskrifts styrelse/nätverk

Ragnar Westerling ordförande, Preben Berntsen, Anne Hammarström, Stig Larsson, Katarina Wilhelmson,
Sara Lindeberg, Asgeir Helgason, Sara Sjölund.

Vem ser de särbegåvade?

Under det sista året har några av smt's temanummer fokuserat de ungas situation i det svenska samhället. I temanumret om "Unga vuxna utan utbildning – en högriskgrupp i dagens kunskapssamhälle" (<http://socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/issue/view/88/showToc>), lyfts värdet av en fungerande skola som inträdesbiljett till arbetsmarknad och samhälle. I temanumret "ADHD och dess sociala och socialmedicinska konsekvenser" redovisas konsekvenser av funktionsnedsättning som ADHD (<http://socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/issue/view/86/showToc>). Funktionsnedsättningar som återverkar inom en rad livsområden som utbildning, arbete, arbetslöshet, ekonomi, kroppslig och psykisk sjukdom, missbruk och kriminalitet. Grundtanken var att försöka belysa omfattningen av ett samhällsproblem och möjligheter till att ge personer med ADHD ett bättre liv med ett socialmedicinskt perspektiv.

I det här numret "Se mig – också! Om särbegåvades utsatthet" fortsätter vi att belysa en annan grupps utsatthet i det svenska samhället. Till redaktionen kom under senhösten 2013 ett mail med en berättelse som blev incitamentet för det här temanumret.

En mamma skrev: "Vi har en dotter som har haft en fruktansvärd skolsituation med mobbning och utanförskap ända sedan 6-års ålder och fram till denna höst. Nu går hon i 5:an och vi har i höst bytt skola på henne för tredje gången på grund av detta. I våras bad förra skolan oss gå till BUP och utreda om hon hade Aspergers eller ADHD för att se om det kunde ge svar, för de tyckte de gjort allt och fattade inte vad som var fel. Vi gjorde det och resultatet blev: ingen diagnos men ett mycket högt IQ. På nya skolan fick vi så till slut höra talas om begreppet Särbegåvning och GCP (Gifted Children Program) och i mötet med dem föll allt på plats. Vi har ett särbegåvat barn med allt vad det innebär, hon ligger på en 9:as nivå i svenska och engelska och även i matte och NO ämnen ligger hon högt. Hon har svårt med relationen med jämnåriga eftersom de ofta lever på "olika planeter" och hon har varit understimulerad i

skolan och utav det blivit rörig eller dagdrömmande på lektionerna. Denna höst (2013) har varit omvälvande för oss som familj, då vi nu har fått en ny kunskap om vår dotter och dessutom nya redskap att jobba med. Fantastiskt!! Samtidigt fruktansvärt frustrerande att så många år av hennes liv fått vara så illa, helt i onödan. (I de värsta stunderna har hon inte velat leva längre). Frustrerande också att så få vet om detta begrepp i Sverige och framförallt inom skolan och omsorgens värld. Ingen rektor eller lärare på de två första skolorna hade en aning om detta, inte kuratorn eller skolpsykologen och inte heller psykolog och läkare på BUP. Hur kan det komma sig att man har så dålig kunskap om något som andra länder är långt fram i. (man behöver bara gå så långt som till Danmark). Nu till mitt förslag: Ett nummer som handlar om särbegåvning, kännetecken, skola och omsorg, GCP mm. Jag tänker på förra numret om unga och psykiskt ohälsa, särbegåvade barn/unga mår ofta väldigt dåligt, helt i onödan, och behandlas för depression och suicidala tankar. De fel diagnostiseras ibland med Asperger och ADHD, ADD när det egentligen inte finns något fel utan de bara tänker på ett annat sätt”.

För mig blev det här brevet ett uppvaknande. Vad visste jag om särbegåvning? I stort ingenting! Jag rådfrågade några av mina vänner inom psykiatrin. De var också okunniga om vilka sociala konsekvenser som fanns för de särbegåvade. Ett förslag var att de kanske feldiagnostiserades som Asperger om de p.g.a. problem sökt psykiatrisk stöd.

Några drag som karakteriserar särbegåvade barn är brådmogenhet, att envist gå i sin egen takt och en stor iver att behärska. De är ovanligt nyfikna till sin natur och ett stort behov av att lära sig upptäcka nya saker. Dessa drag får för många konsekvenser i skolan och i en studie uppgav 72 % att de under sin tid i grundskolan känt sig understimulerade och att de inte lärt sig så mycket. Bristen på utmaningar och tristessen som eleverna känner över skolan, i kombination med bristen på stöd och förståelse för särbegåvning resulterar i att eleverna inte presterar, och att deras betyg blir lägre i jämförelse med de normalbegåvades¹. Enligt Persson kan särbegåvning uttryckas inom många olika områden som idrottslig, kommunikativ, akademisk, språklig, konstnärlig och teknisk. Alla dessa grupper har sina egna specifika särdrag eller egenskaper och det gör att det är svårt att fastställa några gemensamma drag för alla särbegåvade.

Den vanligaste definitionen på särbegåvning är ”en person som kontinuerligt förvänar både kunskapsmässigt och tillämpningsmässigt genom sin osedvanliga förmåga i ett eller flera beteenden. Ett beteende i detta sammanhang förstås som en mänsklig prestation, aktivitet eller funktion”². Det innebär att den osedvanliga förmågan kan vara praktisk eller teoretisk. I diskussionerna om dessa förmågor/intelligenser har Howard Gardner utvecklat en teori om multipla intelligenser³. Vi har alla olika grader av dessa förmågor. Intelligenserna enligt Gardner är: 1. Lingvistik (språklig), 2. Logisk – matematisk, 3. Spatial (visuell, formlig), 4. Kinetisk (kroppslig), 5. Musikalisk, 6. Interpersonell (so-

cial), 7. Intrapersonell (självkänedom). En särbegåvad individ oavsett ålder skall hamna högt i en eller flera av dessa intelligenser. De särbegåvade utgör ena svansen på en normalfördelningskurva, med cirka 1-4 procent av befolkningen.

Vid en internationell jämförelse är det förvånansvärt lite forskning som berör de särbegåvades villkor i Sverige. Forskningsstudier i Sverige finns fr. a. inom lärarutbildningarna. Vetenskapsrådet har också tilldelat medel för fördjupad forskning inom området till Linnéuniversitetet. Fokus för denna forskning har varit studier av den matematiska förmågan⁴. Vid en sökning i Diva databasen ("särbegåvning" och "gifted") återfann jag vid sidan om en rad artiklar av Roland Persson vid Jönköpings högskola, 26 stycken 15 poängsuppsatser från år 2006 och framåt. Sju av dessa var från Linnéuniversitetet i Växjö. Flertalet av dessa uppsatser undersökte villkoren i skolan för särbegåvade barn, vilket belyses genom intervjuer med olika aktörer i skolan. Ett exempel är Jannica Stålnackes (2007) 20 poängsuppsats "Att se mönster i prickar – en föga användbar förmåga?"⁵. Under de senaste åren har fokus i uppsatserna flyttats till studier av erfarenheter om ett bättre bemötande i skolan av särbegåvade elever. Ett exempel är Lovisa Lind (2013) "Att undervisa elever som förvänar. Fallstudier av pedagogiska erfarenheter med särbegåvade elever i fyra skolor i olika kommuner"⁶.

Forskningsråden FORTE, FORMAS, VETENSKAPSRÅDET och VINNOVA gjorde 2010 en genomgång av kunskapsläget om den psykiska hälsan hos barn och unga i Sverige och avser i en gemensam satsning ge stöd till forskning om Barns och ungdomars psykiska hälsa. De särbegåvade barnens situation som detta temanummer handlar om finns idag tyvärr inte med i denna satsning. Dessa barn borde vara en självklar del med tanke på andelen barn som far illa i denna grupp.

Bo J A Haglund
Professor och redaktör

Referenser

- 1 Persson, R.S. (2010) Experiences of intellectually gifted students in a Swedish egalitarian and inclusive educational system. *Journal for the Education of the Gifted*, 33(4), 536-569.
- 2 Persson, R. S. (1997). *Annorlunda land: Särbegåvningens psykologi*. Stockholm: Liber/Almqvist & Wiksell
- 3 Gardner, H. (1994). *De sju intelligenserna*. Jönköping. Brain Books.
- 4 Pettersson, Eva (2008). *Hur matematiska förmågor uttrycks och tas om hand i en pedagogisk praktik*, Växjö Universitet.
- 5 Stålnackes, J. (2007) 20 poängsuppsats "Att se mönster i prickar – en föga användbar förmåga?" från Stockholms Universitet, Psykologiska Institutionen
- 6 Lind, L. (2013) "Att undervisa elever som förvänar. Fallstudier av pedagogiska erfarenheter med särbegåvade elever i fyra skolor i olika kommuner. Stockholms Universitet, Specialpedagogiska Institutionen.